

EDİMSEL KOŞULLANMA - SKINNER

Skinner'in ortaya attığı biçimlendirme yöntemi otistik ve özürlü çocukların eğitiminde de etkili bir şekilde kullanılmaktadır. Skinner farklı türlerde (maymun, fare...) yaptığı deneylerde öğrenme süreçlerinin inanılmaz bir benzerlik gösterdiğini ileri sürer. Skinner iki tür koşullanmadan söz etmiştir. (Tepkisel Koşullanma, Edimsel Tepkisel Koşullanma). Bu koşullanmaları açıklarken davranışları da edimsel ve tepkisel davranışlar olarak sınıflar. Edimsel koşullanmada önemli olan davranış ve davranışın sonucudur. Organizma pekiştirilen davranışı daha sık gösterir, pekiştirilmeyen davranıştan da vazgeçer.

Tepkisel Davranış

Tüm refleksleri kapsayan davranışlardır. Klasik koşullanmada koşulsuz uyarana karşı gösterilen koşulsuz tepkiler, tepkisel davranıştır.

Edimsel Davranış

Bilinen bir uyarıcı tarafından oluşturulmaz. Organizma tarafından ortaya konur. Kendiliğinden ortaya çıkar ve sonuçları tarafından kontrol edilir. Davranışın sonuçları organizmada haz yaratıyorsa davranış tekrarlanır. Uyarıcı organizmada acı, elem, keder yaratırsa davranış tekrar edilmez.

Tepkisel Koşullanma

Klasik koşullanmada pekiştireç (koşulsuz uyarıcı) tepkiye bağlı olarak verilmez.

Edimsel Koşullanma

Bu tip koşullanmada pekiştireç tepkiye bağlı olarak verilir. Yani tepki doğru ise pekiştireç verilir.

Edimsel Koşullanma İlkeleri

Kademeli Yaklaşma

Biçimlendirme, tepkiyi farklılaştırma yani istenen tepkiyi oluşturmaktır. Biçimlendirme, beklenen tepkiye yakın görülen bir tepkinin, bir sonrakinde daha yakın bir tepkinin en sonunda da istenen tepkinin pekiştirilmesiyle sonlanan bir süreçtir. Biçimlendirme ve şekillendirme için kademeli yaklaşım kullanılır. Yeni bir davranışın kazanılmasında en etkili yol olarak Skinner kademeli yaklaşımı kullanmıştır.

a. Sistemik Duyarsızlaşma

Korku, kaygı, fobilerin yok edilmesinde kullanılır.

b. Eşik Yöntemi

İstenmeyen bir alışkanlık ortadan kaldırılır.

c. Kademeli Yaklaşma

Bir alışkanlık ya da davranışın kazanılmasında kullanılır.

Tepki Genellemesi

Edimsel koşullanma genelleme, bir uyarıcıya karşı gösterilen benzer tepkiler yoluyla gerçekleşir.

Öğrenmenin Genellenmesi

Öğrenilen bilginin benzer başka durumlarda da kullanılmasıdır.

Ayırt Etme

Organizmanın uyarıcılar arasındaki farkı anlaması ve ona göre davranmasıdır.

Sönme

Tepkisel koşullanmada sönmeyle organizmanın davranışları azalarak ortadan kalkarken, edimsel koşullanmada sönme olayından önce organizmanın davranışlarında bir miktar artma olur.

Kendiliğinden Geri Gelme

Sönme olayı gerçekleştikten sonra aynı uyarıcı ile karşılaşan organizmanın tepkilerinin geri gelmesidir.

Tepkime

İnsanların özgürlüklerinin tehdit edildiğini ya da engellendiğini düşündükleri zaman tepki vererek özgürlüklerini korumaya çalışırlar.

Ayırt Edici Uyarıcı

Eğer bir davranış ortamda uyarıcı varken pekiştirilir, başka uyarıcılar varken pekiştirilmezse, organizma pekiştirilen uyarıcının olduğu ortamda davranışı tekrarlar diğer uyarıcının bulunduğu ortamda ise davranışı tekrarlamaz.

Davranışta Kontrast

Bir ayırt edici uyarıcı durumunda, davranışın pekiştirilmesiyle davranışta artma, pekiştirmeme durumunda da davranışta azalma görülmesidir.

Alışkanlık Kazanma

Aynı eylemin sık sık tekrarlanması sonucunda çok iyi öğrenilmiş, düşünülmeden otomatik olarak, kolayca, çabucak gerçekleşen öğrenilmiş davranışlardır.

Kaçma

Olumsuz bir durum ortaya çıktıktan sonra durumdan kurtulmaya çalışma kaçma koşullanmasıdır. Olumsuz bir durum ortaya çıkmadan kurtulmak ise kaçınma koşullanmasıdır. Kaçma koşullanması klasik koşullanmada, kaçınma koşullanması ise edimsel koşullanmada görülür.

Zincirleme

Tamamlanmış bir tepki aşamalı bir etkinlik içinde diğer bir tepkiye dönüt verecek şekilde ayırt edici rolü üstlenecektir

Premack İlkesi

Davranışın başka bir davranışla pekiştirilmesidir. Kişinin yapacaklarının bir sırası vardır. Bu sıralamada alt basamaktaki davranış için üst basamaktaki davranışlar pekiştireç olarak kullanılır.

Örnek: Tabağındaki yemekleri bitirirsen televizyon izleyebilirsin.

Koşullu Anlaşma

Koşullu anlaşmada davranışların bir sırası yoktur. Kişi kendi kendine de uygulayabilir.

Örnek: Maaşımı alınca bilgisayarını yenileyeceğim.

Pekiştireç

Pekiştireçler davranışın sönmesini engeller. Pekiştireçler devam etmesi istenen davranışın hemen ardından verilmelidir. Organizmanın pekiştirece alması önlenmelidir.

Olumlu Pekiştireç

Ortama eklendiğinde belli bir davranışın yapılma sıklığını artıran uyarıcılardır. İki tiptir:

Birincil Olumlu Pekiştireç: Organizmanın yaşamını sürdürebilmesi için gerekli olan uyarıcılardır. Klasik koşullanmadaki koşulsuz uyarıcılardır.

İkincil Olumlu Pekiştireç: Organizma için başlangıçta bir şey ifade etmeyen birincil olumlu pekiştireçlerle eşleştikten sonra pekiştireç özelliği kazanan uyarıcılardır.

Olumsuz Pekiştireç

Ortamdan çıkarıldığında belli bir davranışın yapılma olasılığını artıran uyarıcılardır. İki tiptir:

Birincil Olumsuz Pekiştireç: Organizmaya zarar veren yaşamı tehdit eden uyarıcılardır.

İkincil Olumsuz Pekiştireç: Organizma için başlangıçta bir şey ifade etmeyen birincil olumsuz pekiştirenlerle eşleştikten sonra anlam kazanan pekiştirenlerdir.

Pekiştirme

Pekiştirme; olumlu pekiştirenlerin ortama konarak ya da olumsuz pekiştirenleri ortamdaki atarak davranışın yapılma sıklığını artırma işlemidir.

Olumlu Pekiştirme

Davranışın yapılma sıklığını artırmak için ortama istenilen pekiştirmenin verilmesidir.

Olumsuz Pekiştirme

İstenen davranışın sıklığını artırmak için ortamdaki organizmanın hoşuna gitmeyen bir uyarıcının çıkarılmasıdır.

Tesadüfi Pekiştirme (Batıl İnanç)

Bir davranışın tamamen tesadüf olarak pekiştirildiğinde yapılma olasılığı artar. Organizma yaptığı davranışla pekiştiren arasında bir bağ kurarsa bir inanç gelişir.

Simgesel Pekiştirme

Organizmanın yaptığı doğru davranışlar doğrudan doğruya işine yaramayan pekiştirenlerle pekiştirilir.

Ayrımlı Pekiştirme

Bir davranış ayırt edici bir uyarıcıyı takip ederek yapılması durumunda pekiştirilir, bu ayırt edici uyarıcıyı takip etmeden davranış sergilenirse ise davranışın pekiştirilmez ve sönmesi sağlanır.

Karşıt Pekiştirme

İstenmeyen bir davranış devam ediyorsa ortamda bu durumu pekiştiren bir uyarıcının varlığı söz konusudur.

Kısmi Pekiştirme

Davranışın tamamının değil bir kısmının pekiştirilmesi.

Pekiştirme Tarifeleri

Tepkiyi izleyen pekiştireçlerin verilme biçimini kapsamaktadır.

Sürekli Pekiştirme

En basit pekiştirme tarifesidir. Her doğru davranış pekiştirilir. Davranış yeni kazandırılıyorsa kullanılır. Sönmeye karşı en az dirençli tarifedir.

Sabit Zaman Aralıklı Pekiştirme

Organizmanın belli bir zaman dilimi içinde yapılan davranışları pekiştirilir. Yani, belli bir süredeki davranışları pekiştirilir. Doğru davranış sayısı önemli değildir. Pekiştirecin geleceğine yakın organizmanın davranışlarında artış olur. Pekiştireç verildikten sonra en fazla tepkide azalma bu tarifede görülür. Bu tarifede temel unsur pekiştirmenin belirlenen zaman aralıklarında verilmesidir

Değişken Zaman Aralıklı Pekiştirme

Bu tarifede pekiştirecin ne zaman verileceği organizma tarafından bilinmez. Pekiştirecin ne zaman geleceği belli olmadığı için organizma sürekli aktif durumdadır.

Artan Zaman Aralıklı Pekiştirme

İstenilen davranış ortaya konulduğunda pekiştirme zamanı her defasında sabit bir miktarda artırılır. Davranışın sergilenme süresini artırma istendiğinde kullanılır.

Azalan Zaman Aralıklı Pekiştirme

İstenilen davranış ortaya konulduğunda pekiştirme zamanı her defasında sabit bir miktarda azaltılır.

Sabit Oranlı Pekiştirme

Davranışın daha hız yapılması istendiğinde kullanılabilir

Bu tarifede pekiştirecin ne zaman verileceği önemli değil, davranış sayısı önemlidir. Organizmanın belli sayıdaki davranışı pekiştirilir.

Değişken Oranlı Pekiştirme

Pekiştirecin hangi davranıştan sonra verileceği belli değildir. En yüksek sayıda tepki üreten tarifedir.

Artan Oranlı Pekiştirme

Bu tarifede organizmanın pekiştireci alması için göstermesi gereken davranış sayısı, her pekiştirmeden sonra sabit bir miktarda artırılır

Azalan Oranlı Pekiştirme

Bu tarifede organizmanın pekiştireci alması için göstermesi gereken davranış sayısı, her pekiştirmeden sonra sabit bir miktarda azaltılır

Karma Pekiştirme

Bazı durumlarda birden fazla pekiştirme tarifesinin kullanılmasıdır.

Ceza

Ceza; organizmaya istemediği bir şeyin verilmesi ya da istediği bir şeyin verilmemesidir. Alışkanlıkları söndürmede pekiştirmeme, pekiştirmeme ile birlikte ceza verme kadar etkilidir.

I. Tip Ceza

Bir davranışın yapılma sıklığını azaltmak için ortama olumsuz pekiştireçlerin eklenmesidir.

II. Tip Ceza

Bir davranışın yapılma sıklığını azaltmak için ortamdan olumlu pekiştireçlerin çıkarılmasıdır.

Not: Olumlu ya da olumsuz pekiştirme → davranışın yapılma sıklığını artırır.

Ceza → davranışın yapılma sıklığını azaltır.

Cezanın Olumsuz Etkileri

Ceza uygulandığı sürece istenmeyen davranışı baskı altında tutar, Alışkanlıkları yok etmez. Ceza ortadan kaldırıldığında davranış eski hali alır. Organizma da olumsuz duygulara sebep olur. Korku meydana getirir. Ceza öğrenciye ne yapmaması gerektiğini gösterir, ne yapması gerektiği hakkında bilgi vermez, cezalandırılan öğrenci saldırgan davranışlar sergiler.

Not: Ceza kısa sürede etkisini gösterdiği için sıkça tercih edilir.

Cezaya Alternatifler

Olumsuz Pekiştirme

Olumsuz pekiştirme istenmeyen davranışa karşı yapılacak ilk işlemdir. Diğer cezaya alternatiflerden biri yoksa tercih edilir.

Ara Verme

İstenmeyen davranışı sergileyen bireye olumlu ya da olumsuz hiçbir pekiştireç verilmeden bir süre yalnız kalmasını sağlanmasıdır. Amaç bireyin düşünmesini sağlamaktır.

Sönme

İstenmeyen davranışın sönmesi beklenir. Cezaya en etkili alternatif sönmeye tabi tutulmasıdır.

Bıktırma Yöntemi

İstenmeyen davranış bıktırıcaya kadar yaptırılır.

Olumlu Pekiştirme

İstenmeyen davranış görmezden gelinip istenen davranış hemen pekiştirilir. Pekiştirme için mükemmel davranışı beklemeden doğruya yakın davranış pekiştirilir.

Sabırla Bekleme

İstenmeyen davranış gelişim döneminin bir özelliği ise bu dönemin (ergenlik gibi) atlatılması sabırla beklenir.

Ortam Değişirme

İstenmeyen davranışa neden olan ortam değiştirilir.